

ZAČETKI POUKA GEOGRAFSKIH VSEBIN IN GEOGRAFIJE PRI NAS

Rožle Bratec Mrvar*

Povzetek

Prve dokazane geografske vsebine pri pouku pri nas najdemo v protestantskih šolah v 16. stoletju. Nadomesti jih jezuitski kolegij, v katerem poučujejo predvsem matematično geografijo. Nastane celo naša prva poznana didaktično-geografska igra *Orbis Lusus*. V času baroka pri nas tiskajo prve geografske knjige (*Valvasor, Hacquet idr.*), ki so še danes izredno pomemben vir ne le geografskega znanja o naših krajih. Začetke pouka geografije v slovenščini pa gre iskati pri Valentinu Vodniku v času Ilirskih provinc v Ljubljani in pri prvem slovenskem profesorju geografije Antonu Čižmanu v Trstu, ki sta položila temelje za dela Blaža Kocena, Vinka Fererija Kluna, Karla Robide, Petra Kozlerja, Janeza Jesenka, Mateja Cigaleta, Petra Hicingerja idr.

Ključne besede: pouk geografskih vsebin in predmeta, zgodovinski pregled, Valentin Vodnik, Anton Čižman, Blaž Kocen, Vinko Fereri Klun.

THE BEGINNINGS OF INSTRUCTIONS OF GEOGRAPHIC TEACHING CONTENTS AND GEOGRAPHY IN OUR COUNTRY

Abstract

The earliest demonstrable geographic teaching contents on the territory of our country can be found in 16th century Protestant schools. These schools were replaced by a Jesuit College in which mainly Mathematical Geography was taught. Our first known didactic and geographical play *Orbis Lusus* was also produced in this time. During the Baroque period we can also witness the printing of the first geographical books in our country (*Valvasor, Hacquet, and others*), which are still a very important source of geographical and other knowledge for our locality. We can trace back the origins of instructions of Geography in the Slovenian language to the period of the Illyrian Provinces and to Valentin Vodnik of Ljubljana, and later to the first Slovenian Geography professor Anton Čižman of Trieste, who laid the foundations for the work of Blaž Kocen, Vinko Fereri Klun, Karl Robida, Peter Kozler, Janez Jesenko, Matej Cigale in Peter Hicingerja, and others.

Keywords: instructions of geographic teaching contents and subject, historical overview, Valentin Vodnik, Anton Čižman, Blaž Kocen, Vinko Fereri Klun.

* Rožle Bratec Mrvar je prof. geografije in zgodovine, poučuje v Osnovni šoli Riharda Jakopiča v Ljubljani. rozle.bratic-mrvar@guest.arnes.si

Začetki

Žal iz antike in srednjega veka nimamo virov za prikaz pouka geografskih vsebin. Nedvomno so v času rimske zasedbe naših krajev te poučevali tudi pri nas v javnih ali mestnih šolah (rimska helenistična vzgoja). Najverjetneje pa jih ne bi našli v srednjeveških stolnih (delovali sta tudi v Kopru in Krki na Koroškem), samostanskih (Breže, Stična, Gornji grad, Celje, Žiče, Ljubljana idr.) in župnijskih šolah. Se pa v obliki vsebin matematične geografije pri astronomiji (na temeljih Ptolemeja) po skoraj tisočletni odsotnosti pojavijo v **mestnih šolah** ob koncu srednjega veka. Ker so bila naša mesta majhna, so v njih najverjetneje poučevali le osnovne vsebine – trivij (gramatiko, retoriko in logiko).

Protestantsko šolstvo v 16. stoletju

Začetki pouka geografije so tesno povezani s slovenskimi protestanti. Po zamisli Primoža Trubarja ustanovijo osnovno šolo. Med letoma 1563 in 1598 so ljubljanski protestanti vzdrževali stanovsko šolo, svojevrstno gimnazijo. Že prej, leta 1553, nastane stanovska šola v Celovcu. Po drugem Bohoričevem šolskem redu iz leta 1575 so nadarjene učence v Ljubljani učili osnovnih pojmov naravne filozofije, **poučevanje uvoda v geografijo** in celo osnove astronomije. Žal so deželni knezi Habsburžani leta 1580 prepovedali meščanskim otrokom obisk protestantske šole, kar je bil začetek njenega konca. Stanovska šola v Ljubljani je imela od leta 1582 pet razredov, ki so jih obdržali tudi po Frischlinovem šolskem redu iz leta 1580 (potrjen leta 1584). Frischlin je bil od leta 1582 do leta 1584 šolski ravnatelj v Ljubljani; objavil je astronomijo in latinsko pisano odo o Cerkniskem jezeru, ki jo je A. Urbas več kot tri stoletja pozneje prevedel v nemščino (Gams, 2003). Protestantska šola preneha delovati z izgonom učiteljev 30. oktobra 1598.

Slika 1:
Adam Bohorič – ravnatelj protestantske stanovske gimnazije, v kateri je poučeval tudi uvod v geografijo
(Foto: Rožle Bratec Mrvar)

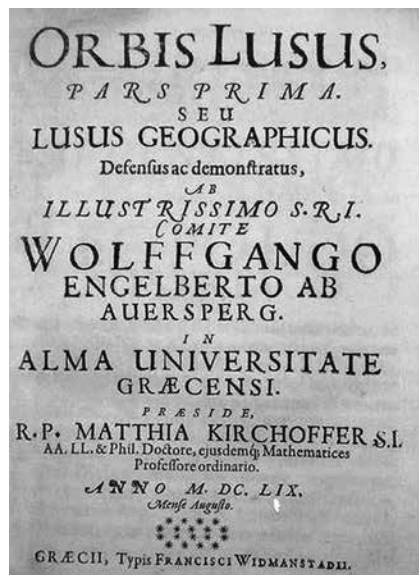
Čas protireformacije

Po zatrtju protestantizma pri nas propadejo tudi protestantske šole in z njimi pouk geografije. Nadomestijo jih jezuitski kolegiji – gimnazije (Ljubljana 1597, Celovec 1604, Gorica in Trst 1620, Maribor 1758), ki pa sprva pri nas niso bili popolni. Geografske vsebine so poučevali pri filozofskih študijah na **ljubljskem jezuitskem kolegiju**, kjer v drugem letniku najdemo fiziko z matematiko in geografijo. Seveda je bila vsebina tesno navezana na cerkveno zgodovino, tako da so »duha povzdigovale k teologiji« (Schmidt, 1963, 133). V sredini 17. stoletja se je v Ljubljani

oblikovala ena najbogatejših zasebnih baročnih knjižnic v Evropi **turjaška fidejkomisna knjižnica**, ki je vsebovala kopico temeljnih geografskih del (Münstrovno Cosmographia, Strabonovo Geografijo, Mercatorjev atlas in opise Italije, Germanije in Grčije, Ptolemejevo Geografijo, Janszov atlas, Blaeuev atlas idr.). Žal je bila v prejšnjem stoletju razprodana. Morda najbolj zanimivo delo v njej je bila geografska igra **Orbis Lusus** (Igra sveta), ki jo je za svojo disertacijo v Gradcu s svojim profesorjem Kirchofferjem izdelal Volf Turjaški mlajši leta 1659.

Igra je bila narejena v naglici in je zato ostala delno nedokončana, vendar so jo igrali še desetletja (v ljubljanskem Mestnem muzeju najdemo igralno mizico Turjaških). Letos je Slovenski šolski muzej izdelal njeno računalniško simulacijo. V njej najdemo tudi zanimiv odlomek o geografiji: **»Med različnimi znanostmi je ni primernejše od geografije, ki bi na prijetnejši način omogočala človeški pameti spoznavati razigranega Boga ali ki bi bolj lajšala naše doumevanje zakonov, ki vladajo v naravi.«** (Sekolec, 2007)

Slika 2:
Orbis Lusus (vir: Semeniška knjižnica, X, 10, sken (objavljeno v Južnič, S., Bratec Mrvar, R., Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci: katalog razstave. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2007)

Šele v terezijanskem času začnejo jezuiti izgubljati primat v šolstvu na naših tleh.

Čas baroka

Temeljno delo, ki je predstavljalo ne le geografijo Kranjske in je imelo nedvomno tudi pedagoško vrednost, je bila seveda Valvasorjeva **Slava vojvodine Kranjske**. Dolga desetletja je bila ključni vir znanja o naših deželah in ljudeh. Valvasor je imel tudi bogato knjižnico s številnimi geografskimi deli, ki jo je moral zaradi finančnih težav ob izidu Slave prodati in je končala v Zagrebu, kasneje pa je bila celo izropana. Po obuditvi tiskarstva na Kranjskem, ko leta 1660 deželni stanovci iz Salzburga pokličejo Janeza Mayra, je ta v svoji knjigarni ponujal (in tudi prodal) večino tedaj temeljnih geografskih del v latinščini (Cluverij, Schottl idr.) in nemščini (Münster, Francisci, Neutzschitz idr.).

Prve pri nas tiskane geografske knjige

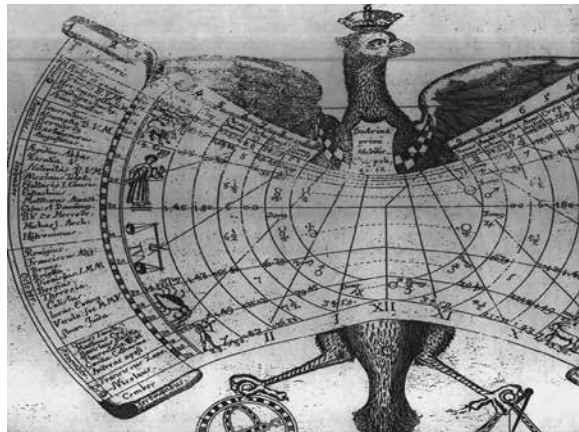
Njihovi avtorji so bili večinoma učitelji jezuitskih šol. Janez Krstnik **Thullner**, ki je bil tedaj profesor filozofije v Gorici, je v Ljubljani leta 1704 izdal **Memorabilia orbis et urbis Goritiensis**, ki je bila geografsko zgodovinsko

delo o Gorici (najdemo jo v arhivu Narodnega muzeja Slovenije). Ohranjenе imamo tudi zapiske njegovega študenta Aleša Žige Dolničarja, ki je poslušal njegovo predavanje o horologiji (srednjeveška mešanica hidrostatike, hidrodinamike in geografije), v katerem je opisoval tudi Savo in fenomen Cerknškega jezera.

Njegov naslednik na ljubljanski jezuitski gimnaziji je bil Sebastjan **Stainer**, ki se je tudi posvečal geografskim vsebinam. Njegov učenec Janez Benjamin **Erberg** je leta 1716 za končni izpit izdelal **Anathemo astronomico ...** in v njej narisal slike sončnih ur ter zapisal zanimiv izmišljen dialog med strokovnjakom za sončne ure in natančnežem, ki se zgleduje po Galilejevih delih. V njem je navedena kopica opisov geografskih odprav in tudi merjenje geografske širine v Ljubljani.

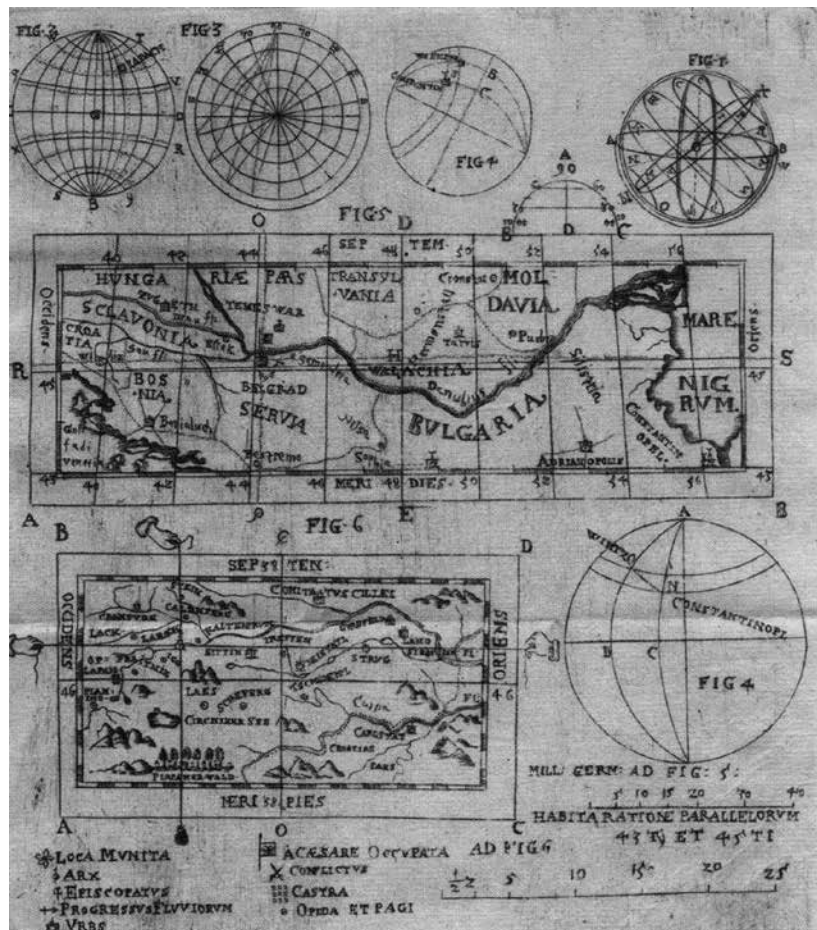
Slika 3:

Naslovnica Anatheme
Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, sken
(objavljeno v Južnič, S., Bratec Mrvar, R.,
Blaž Kocen in začetki pouka geografskih
vsebin ter geografije med Slovenci:
katalog razstave. Slovenski šolski muzej,
Ljubljana 2007)

Slika 4:

Zemljevid iz Krausove Consolatio (vir:
Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, sken;
objavljeno v Južnič, S., Bratec Mrvar, R.,
Blaž Kocen in začetki pouka geografskih
vsebin ter geografije med Slovenci:
katalog razstave. Slovenski šolski muzej,
Ljubljana 2007)

Že naslednje leto je ljubljanski profesor fizike in matematike na jezuitski gimnaziji **Jožef Kraus** izdal geografsko delo z matematičnimi vajami **Consolatio Geographiae in solatium**. Napisano je bilo v obliki živih dialogov med geografom in matematikom (npr. z dodanimi vzkliki »Naj živi ljubljanska matematika«). Verjetno je bilo delo uprizorjeno na javnem zagovoru cisterijanca Karla Rodeta leta 1717. V njem opisuje številne dežele, pa tudi podnebje, matematično geografijo z ekliptiko, polom, horizontom, poldnevniko, ekvatorjem idr. V njem je tudi šest »slik«, na katerih so prikazani položaj Ljubljane na globusu, tok Donave in zemljevid Kranjske.

Sredi 18. stoletja, ko pri nas nastane tudi prvi kakovostni zemljevid Kranjske (Florjančič, 1744), je pri nas delovalo še več profesorjev na jezuitskem kolegiju, ki so pisali tudi geografska dela (Nikolaj Lavrenčič, Franc Erberg, Janez Pogričnik idr.) z opisi naših dežel. Pomembno vlogo so imela tudi dela kranjskih misijonarjev, med katerimi sta bila v 18. stoletju najbolj znana Inocenc Erberg (Paragvaj) in Avguštin Hallerstein, ki je desetletja kartografiral in proučeval Kitajsko. Geografske teme na jezuitski šoli so obsegale predvsem matematično geografijo (npr. obseg, obliko, velikost Zemlje, temeljne pojme ipd.). Ob koncu 18. stol. je bila pomemben vir geografskega znanja znamenita **Zoisova knjižnica**. Nedvomno pa je bilo najpomembnejše geografsko delo tega časa, ki opisuje naše kraje, **Oriktografija Kranjske** (1778–1789) ene najbolj skrivnostnih osebnosti tistega časa pri nas **Balthasarja Hacqueta**. Temu opisu nežive narave je dodal zemljevid Kranjske, na katerem je večino krajevnih imen zapisal v slovenščini. Hacquet je prvi pri nas barometrično meril nadmorske višine (Bohinec, 1925). Kasneje je zapisal še kopico drugih del z vsaj delno geografsko vsebino.

Slika 5:
Balthasar Hacquet
(vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Balthasar_Hacquet)

Vendar lahko za obdobje do 19. stoletja trdimo, da še ni bilo jasnega ločevanja geografskih vsebin in se je geografija močno mešala s sorodnimi vedami (predvsem s fiziko in matematiko, pa tudi z etnologijo) vsaj do njene natančnejše opredelitve, za katero imata največ zaslug Humboldt in Ritter (Vrišer, 1992).

19. stoletje

V 19. stoletju se geografija razvije kot znanstvena panoga in postopoma tudi kot samostojen šolski predmet na večini šol. Čeprav potekajo raziskovanja še zadnjih večjih delov notranjosti celin, pa počasi dotedanjo, predvsem opisno smer, začne zamenjevati sodobna geografija.

Ilirske province

V sicer kratkem obdobju delovanja francoskega šolstva (1810–1813) je bila zlasti vloga ljubljanskega liceja zelo pomembna. Služil je kot osrednja šola za druge gimnazije, ki so bile precej spremenjene. V šolskem letu 1810/11 je **Valentin Vodnik**¹ prvič poučeval geografijo v slovenščini, vendar le v prvem razredu ljubljanskega liceja, saj je v višjih razredih pouk potekal v francoščini. Za svoja predavanja si je izdelal tudi lastna skriptata, ki se žal niso ohranila. Pouk geografije in zgodovine je v slovenščini večinoma potekal tudi na postojnski in verjetno tudi na idrijski gimnaziji. Žal je finančna stiska že naslednje leto pripeljala do prve preureditve in krčitve šol in predmetnika (tudi geografije). Sicer je bila geografija naslednjega leta zopet vrnjena vanj, vendar so jo poučevali v nemščini in že konec šolskega leta 1812/13 je ilirsko šolstvo razpadlo (Schmidt, 1966). Tako pomembni zametki slovenske geografije niso padli na plodna tla, saj je Francozom preprosto zmanjkalo denarja in časa, Vodnik pa je končal prisilno upokojen in je kmalu umrl.

Slika 6:

Valentin Vodnik

([http://www.dlib.si/details/](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-YF5GVHBO/?query=%27keywords%3dVodnik%2c+Valentin%27&pageSize=25&ftype=fotografije&page=2)

URN:NBN:SI:IMG-YF5GVHBO/?query=%27keywords%3dVodnik%2c+Valentin%27&pageSize=25&ftype=fotografije&page=2)

Misionarji

Tudi v 19. stoletju so na področju opisne geografije imeli pomembno vlogo misionarji slovenskega rodu. Omeniti velja zlasti **Friderika Barago**,² ki je deloval in raziskoval v osrčju današnjih ZDA (Michigan), in **Ignacija Knobleharja**,³ ki je raziskoval Afriko v porečju Belega Nila (Bohinec, 1925). Oba spadata med zadnje velike evropske raziskovalce notranjosti do tedaj nepoznanih celin, ki pa sta imela predvsem versko poslanstvo.

Slovenski geografi na tujem

Zaradi nemogočih razmer za strokovno kariero doma je večina prvih geografov iz naših krajev delovala predvsem na tujem. Verjetno prvi profesor geografije iz naših krajev je bil **Anton Čižman**,⁴ ki je predaval

1 Valentin Vodnik (* Ljubljana, 3. 2. 1758; † 8. 1. 1819)

2 Irenej Friderik Baraga (* Knežja vas pri Dobrničju, 28. 6. 1797; † Marquette, ZDA, 19. 1. 1868)

3 Ignacij Knoblehar (* Škocjan na Dolenjskem, 6. 6. 1819; † Neapelj, 13. 4. 1858)

4 Anton Edvard Čižman (* Ljubljana, 1821; † 1874)

geografijo, statistiko in zgodovino na navtični in trgovski akademiji v Trstu od leta 1856, že prej pa je štiri leta predaval na univerzi v Montgomeryu v ZDA in verjetno tako postal tudi prvi slovenski profesor v ZDA. Bil je pravi svetovni popotnik, ki je razen Avstralije prepotoval vse celine in je svoja potovanja opisoval v časnikih v Trstu in na Kranjskem (Bohinec, 1992). Vendar sta v Avstriji v sredini 19. stoletja imela najpomembnejšo vlogo **Blaž Kocen**⁵ in **Vinko Fereri Klun**.⁶ Kocen je bil sicer duhovnik in profesor matematike, naravoslovja in fizike, saj študij geografije takrat v Avstriji še ni obstajal. Verjetno ga je Dragotin Dežman,⁷ ki je položil temelje domoznanstva na Kranjskem, v Ljubljani navdušil za geografijo, kateri je v nekaj naslednjih letih posvetil vsak prosti trenutek, tako da je leta 1858 v Gorici izdal svoj prvi učbenik **Osnove geografije**. Po selitvi v Olomouc na Moravsko leta 1861 je v pičlem desetletju s svojimi učbeniki, kartami in predvsem atlasi na noge postavil najuspešnejšo založbo na področju šolske geografije v Avstriji. Njegovi učbeniki in karte so izhajali do konca 19. stoletja, vendar so pravi fenomen in živa legenda njegovi šolski atlasi, ki so, sicer predelani, doživeli skoraj tristo izdaj v osemnajstih jezikih ter dobredno nekaj milijonih izvodov. Pod imenom KOZENN ATLAS v sosednji Avstriji izhajajo še danes (Bratec Mrvar, 2000).

Slika 7:
Blaž Kocen (vir: Južnič, S., Bratec Mrvar, R., Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci: katalog razstave. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2007)

Klun je bil avtor mnogih učbenikov in profesor geografije na dunajski trgovski akademiji (po letu 1857) in univerzi (prvi slovenski docent za geografijo leta 1862). Dejaven je bil tudi v dunajskem geografskem društvu. Napisal je Splošno geografijo (1860), Vodič po geografskem pouku (1861–1872), Atlas industrije in trgovske geografije (1864) idr. Bil je »oče« avstrijske trgovske geografije, ki je pri sosedih pustila izredno močan pečat. Doktoriral je iz filozofije v Padovi in se vrnil v Ljubljano, kjer je bil v petdesetih letih tajnik, urednik glasila in osrednja osebnost Historičnega društva za Kranjsko. Pisal je tudi o etnografsko-demografskih značilnostih in zgodovini Slovencev v reviji Ruskaja beseda (1857 in 1859) in izdal Knobleharjev dnevnik prvega potovanja po Belem Nilu (1850–1851).

5 Blaž Kocen (* Hotunje pri Ponikvi, 24. 1. 1821; † Dunaj, 29. 5. 1871)

6 Vinko Fereri Klun (* Ljubljana, 1823; † Dunaj, 1875)

7 Karl Dragotin Dežman (* Idrija, 3. 1. 1821; † Ljubljana, 11. 3. 1889)

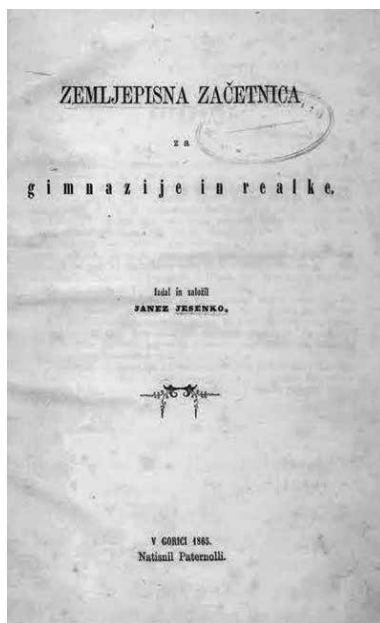
Danes je tudi v geografskih krogih precej pozabljeno delo **Mihaela Peternela**,⁸ ki je bil prvi ravnatelj ljubljanske realke; napisal je tedaj najtemeljitejša opisa Kranjske (1853 in 1855) s poudarkom na ekonomski geografiji in ga je svojim študentom za vzor postavljaj celo prvi avstrijski profesor geografije na dunajski univerzi Simony (Bohinec, 1925).

Prva slovenska geografska dela

Benediktinec **Karel Robida**⁹ se je kot zaveden Slovenec zavzemal za slovensko kulturo in jezik. Zato je moral bridko doživljati ponemčevanje, ki je na Koroškem po letu 1848 dobivalo nevarne oblike. Prav v tem času je bil Robida zelo delaven, saj je sodeloval v Slomškovih Drobtinicah od prvega letnika leta 1846 in prav tako od prve številke leta 1850 pri Janežičevi Slovenski Bčeli, v kateri je priobčil **Uvod k splošnemu zemljopisu** (Južnič, Bratec Mrvar, 2007).

Ljubljanski tiskar Prešernovih poezij Jože Blaznik je natisnil prvi slovenski zemljevid sveta **Petra Hicingerja**¹⁰ – Obraz cele zemlje v dveh polkroglah (1852), ki naj bi bil namenjen tudi za pouk geografskih vsebin na nižjih stopnjah v slovenskem jeziku, saj je poleg obeh polut vseboval še planete, poti Zemlje okoli Sonca in Lune okrog Zemlje, velikosti celin s številom prebivalstva in opis starega sveta. Žal ga prosvetno ministrstvo ni potrdilo za šolsko rabo, ga je pa v svojo knjigo Življenja srečna pot vključil Anton Martin Slomšek. Bil je del knjižice Popis sveta s kratko povestnico vsih časov in narodov, ki jo lahko štejemo za prvi poskus geografskega učbenika v slovenščini, ki pa žal ni prišel v uporabo v tedanjih šolah.

Slika 8:
Zemljepisna začetnica Janeza Jesenka
Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja
(izdelal R. Bratec Mrvar)

Janez Jesenko¹¹ velja za začetnika med pisici slovenskih geografskih učbenikov. Leta 1865 je v Gorici izšel njegov prvi učbenik za gimnazije in realke **Zemljepisna začetnica**. Pri svojem delu se je precej zgledoval po svojem dunajskem učitelju Vinku Klunu. Sledila sta še zelo kakovostna

8 Mihael Peternel (* Nova Oslica pri Škofji Loki 1808; † 1884)

9 Karel Robida (Dragotin, Lucas, * Mala vas pri Ježici, 13. 10. 1804; † Celovec, 1877).

10 Peter Hicinger (* Tržič, 29. 6. 1812; † Postojna, 29. 8. 1867)

11 Janez Jesenko (* Poljane na Gorenjskem, 1838; † Trst, 1908)

Občni zemljepis (1873) in Prirodnoznanjski zemljepis (1874), ki že bistveno presegata srednješolsko raven in med slovenskimi geografskimi deli v 19. stoletju preprosto nimata primerjave. Nove učbenike za srednje šole izdaja vse do leta 1890. Napisal je tudi zanimivo prvo slovensko znanstveno razpravo o potresih, ki je izhajala v Ljubljanskem zvonu v štirinajstih nadaljevanjih v letih 1881–1882 (Bratec, Kladnik, 2007).

Omeniti velja tudi **Mateja Cigaleta**,¹² pravnik in jezikoslovec, ki je dolgo skrbel za prevajanje avstrijskih zakonov v slovenščino in za uvajanje slovenske znanstvene terminologije; s Petrom Kozlerjem sta bila pobudnika izhajanja prvega slovenskega atlasa. **Atlant** je izhajal v letih 1869–1877 pod njegovim vodstvom. Letno so izšli po trije zemljevidi, z izjemo let 1870, 1873 in 1876 (skupaj 18). Vendar do enotne izdaje v enem snopu ni prišlo (Adamič Orožen, Urbanc, 2005). Bil je tudi avtor *Kratkega popisa Cesarstva avstrijskega* (1861), ki je bil prvi »odobreni« učbenik domoznanstva v slovenščini (odobren je bil za uporabo v slovenskih šolah, ki pa jih tedaj še ni bilo), in prevoda odličnega Schubertovega geografskega učbenika, ki je ostal le v rokopisu (Južnič, Bratec Mrvar, 2007).

Nikakor ne smemo spregledati izrednega pomena **Petra Kozlerja**.¹³ Med pomladjo narodov si je zamislil in leta 1853 dal natisniti prvi **Zemljevid slovenske dežele in pokrajin**, ki je zaradi policijske prepovedi prišel v javnost šele leta 1861 in bil ponatisnjen še v letih 1864 in 1871. Zanj je moral zbrati več kot 5000 slovenskih krajevnih imen. Kozler je skupaj s Matejem Cigaletom sodeloval pri prvi splošno geografski publikaciji Slovenske matice, pri slovenskem atlasu, ki je leta 1869 v prvem zvezku prinesel tri zemljevide: celotno Zemljo, Evropo in Habsburško monarhijo; sprva so jih hoteli povzeti po Kocenovih atlasih, a je vseeno karte risal Kocenov litograf Fridrich Köke (Urbanc, 2005).

Slika 9:
Peter Kozler
(vir: Digitalna knjižnica Slovenije-
dlib: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-QLDGL7SI/?query=%27keywords%3dkozler+peter%27&pageSize=25>)

¹² Matej Cigale (* Lome pri Idriji, 2. 9. 1819; † Dunaj, 20. 4. 1889)

¹³ Peter Kozler (* Koče, 16.,2. 1824; † Ljubljana 16.,4.,1879)

Kocenove knjige je za slovensko tržišče priredil osnovnošolski učitelj **Ivan Lapajne**.¹⁴ Priredil je zadnjo v času Kocenovega življenja objavljeno izdajo iz leta 1870 in jo najprej v Mariboru izdal brez slik (1877), nato pa z desetimi astronomskimi slikami na Dunaju (1879). Že pred Kocenovim zemljepisom (1876) je napisal Kratek opis Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja. Vmes med obema izdajama Domovinoslovje (1878) in desetletje kasneje (1889) še učbenik Domoznanstvo (Južnič, Bratec Mrvar, 2007). Zadnja tretjina 19. stoletja je pomenila pravi razcvet tudi za področje slovenskih geografskih del. Zanj ima veliko zaslug **Matica Slovenska**, ki je ob že omenjenem Atlantu izdala tudi prvo zbirko zemljepisnih, statističnih in zgodovinskih pregledov opisov slovenskih pokrajin: Erbenovi Kranjska (1866) in Koroška (1866), Šumanovo (geografski del) Štajersko, 1. del (1868), Geršakovo Štajersko, 2. del (1870). Ob koncu stoletja začne izdajati zbirko **Slovenska zemlja** (1892–1925), katere najboljše dele so napisali Simon Rutar,¹⁵ Fran Orožen,¹⁶ Ferdinand Seidl,¹⁷ Viljem Urbas¹⁸ idr. Vsi omenjeni pa že spadajo v generacijo, ki bi ji bilo treba posvetiti poseben članek.

Viri in literatura

1. Adamič Orožen, M., Urbanc, M., 2005, Okoliščine nastanka Atlanta. Atlant, Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 8–9.
2. Adamič Orožen, M., Urbanc, M., 2005, Odzivi na Atlant ... Atlant, Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 16–17.
3. Bohinec, V., 1925, Razvoj geografije v Slovencih, Geografski vestnik 1, Ljubljana.
4. Bratec Mrvar, R., 2000, Blaž Kocen (1821–1871), Diplomaska naloga, Ljubljana.
5. Bratec Mrvar, R., Kladnik, D., 2008, Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije. Geografski vestnik 80–81. Ljubljana: ZGS. Str. 65–77.
6. Ciperle, J., Vovko, A., 1988, Šolstvo na Slovenskem (do 1848), Katalog stalne razstave, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.
7. Gams, I., 2003, Kras v Sloveniji v prostoru in času, Ljubljana: ZRC SAZU.
8. Južnič, S., Bratec Mrvar, R., 2007, Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci, *Razstavniki katalog*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.
9. Korošec, B., 1978, Naš prostor v času in projekciji. Ljubljana: Geodetski zavod SRS.
10. Okoliš, S., 1999, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja II. (od 1848–1918).
11. Perko, D. idr., 2005. Atlant. Ljubljana: ZRC SAZU.
12. Schmidt, V., 1963–1966, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, Ljubljana, DZS.
13. Sekolec, J., 2007, Predstavitev igre Orbis Lusus. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
14. Urbanc, M., 2005, Matej Cigale (1819–1889). Atlant, Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 10–11.
15. Vrišer, I., 1992, Uvod v geografijo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

14 Ivan Lapajne (* Vojsko pri Idriji, 2. 2. 1849; † Krško, 17. 11. 1931)

15 Simon Rutar (* Krm, 12. 10. 1851; † Ljubljana, 3. 5. 1903)

16 Fran Orožen (* Laško, 17. 12. 1853; † Ljubljana, 26. 11. 1912)

17 Ferdinand Seidl (* Novo mesto, 10. 3. 1856; † Novo mesto, 1. 12. 1942)

18 Viljem Urbas (* Ljubljana, 14. 7. 1831; † Gradec, 15. 11. 1900)

Kronološki pregled

- 1575 Adam Bohorič v šolskem redu za štirirazredno protestantsko ljubljansko gimnazijo predvidi »poučevanje uvoda v geografijo«.
- 1584 Ljubljanska protestantska gimnazija postane šestrazredna.
- 1598 30. 10. deželna protestantska gimnazija zaradi nadvojvodovega odloka preneha z delom.
- 1599 V študijskem redu jezuitskega kolegija v Ljubljani spada v filozofske študije v drugem letniku tudi fizika z matematiko in geografijo (izrazito naravoslovno usmerjena).
- 1704 V ljubljanskem jezuitskem kolegiju uvedejo filozofske študije.
- 1706/07 Začnejo se predavanja iz fizike in metafizike (geografske vsebine).
- 1727 Anton Erberg izda topografijo Štajerske, Inocenc Erberg pa zemljevid Paragvaja.
- 1736 Na jezuitskem kolegiju omenjajo disputacije iz zgodovine in geografije.
- 1738 Hallerstein izdela zemljevid Macaa.
- 1744 Janez Dizma Florjančič izda najboljšo terezijansko karto Kranjske.
- 1748 Hallerstein izdela zemljevid Mulana.
- 1773 Ohranjena geografska vprašanja izpita fizike v Ljubljani.
- 1778 Inocen Taufferer izdela zemljevid ljubljanske nadškofije.